

<http://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/14810> (дата звернення: 10.08.2026).

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану: проєкт Закону реєстр. № 7348 від 04.05.2022. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 10.08.2026).

5. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2022. Вип. 74: ч. 2. С. 86-93. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.48>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-651-8-58>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРЕВЕНТИВНОГО ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Радченко Руслан Олександрович

аспірант

*Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Реформування системи податкового адміністрування в Україні у сучасних умовах зумовлює посилення превентивної спрямованості податкового контролю, що передбачає виявлення та оцінювання податкових ризиків до вчинення платником податків правопорушення. Реалізація цього напрямку податкової реформи потребує належного нормативного визначення повноважень контролюючих органів, порядку здійснення ними інформаційно-аналітичної діяльності та взаємодії з платниками податків. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання організаційно-правових засад превентивного податкового контролю та визначення напрямів їх подальшого вдосконалення.

Організацію превентивного податкового контролю доцільно розглядати як невід'ємну частину загального податкового контролю, закріпленого у п. 61.1 ст. 61 Податкового кодексу України (далі – ПК України), відповідно до якого це система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання

законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [1]. Водночас п. 62.1 ст. 62 ПК України визначає способи здійснення податкового контролю, до яких віднесено ведення обліку платників податків, інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів, а також проведення перевірок та звірок [1].

Отже, законодавчо визначена система податкового контролю не зводиться до перевірки платника та встановлення факту вчинення ним податкового правопорушення, а охоплює комплекс організаційних та інформаційних заходів, які можуть здійснюватися до безпосереднього застосування контрольних процедур.

Саме зазначені положення ПК України дають підстави визначати превентивний податковий контроль як організовану відповідно до податкового законодавства діяльність контролюючих органів, спрямовану на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію ймовірності невиконання платниками податкових обов'язків, а також на забезпечення їх добровільного та належного виконання. Такий підхід узгоджується зі змістом п. п. 14.1.221 п. 14.1 ст. 14 ПК України (після внесення до нього змін на підставі Закону № 3813-IX від 18 червня 2024 р. [2]), яким податковий ризик (комплаєнс-ризик) визначено як ймовірність невиконання платником податків податкового обов'язку або іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Відповідно, превентивна спрямованість контролю має об'єктивну нормативну основу: предметом організаційної діяльності контролюючого органу стає не лише встановлення вже допущеного порушення, а й виявлення обставин, які свідчать про ймовірність його виникнення.

Важливого значення у цьому контексті набуває закріплене п.п. 14.1.221-1 п. 14.1 ст. 14 ПК України поняття комплаєнсу, під яким у ПК України розуміється система заходів та процедур, що здійснюються контролюючими органами з метою підвищення рівня добровільного виконання платниками податкових та інших обов'язків і зменшення ймовірності настання податкового ризику [1]. Таким чином, комплаєнс безпосередньо пов'язаний із превентивною спрямованістю діяльності контролюючих органів і водночас свідчить про її організаційне ускладнення, оскільки для досягнення визначеної законом мети необхідними стають систематичне отримання та опрацювання інформації про платника, встановлення рівня відповідного ризику, визначення доцільних способів реагування та подальше спостереження за виконанням податкових обов'язків.

У цьому аспекті заслуговує на увагу науковий підхід Т. Білоус-Осінь, яка характеризує податковий контроль як державно-владну діяльність, що здійснюється на основі нормативно встановлених заходів, відповідно до податкового законодавства та виключно уповноваженими контролюючими органами, із визначенням його мети відповідно до сфери оподаткування [3, с. 43]. Така характеристика дає змогу розглядати організацію превентивного податкового контролю не як сукупність факультативних управлінських дій податкового органу, а як нормативно врегульований порядок упорядкування його діяльності, спрямований на реалізацію визначеної законом контрольної функції. Відповідно, її складовими є визначення компетенції контролюючих органів, встановлення способів отримання та використання податкової інформації, організація оцінювання податкових ризиків, визначення заходів реагування на них та забезпечення належної взаємодії з платниками податків.

Водночас закріплення у ПК України понять «податковий ризик» і «комплаєнс» дозволяє розглядати превентивний контроль як такий, що має ризик-орієнтований характер [1]. Його особливість полягає в тому, що підставою для організації відповідної діяльності є не обов'язково встановлений факт порушення, а ймовірність неналежного виконання платником податкового обов'язку. Тому організація такого контролю передбачає диференційоване визначення напрямів та інтенсивності діяльності контролюючого органу залежно від установленого рівня ризику, що, своєю чергою, має забезпечувати раціональне використання контрольних повноважень та їх спрямування передусім на ті випадки, у яких існує підвищена ймовірність невиконання податкових обов'язків.

Саме тут проявляється відмінність превентивного податкового контролю від традиційного розуміння контрольної діяльності, орієнтованої переважно на перевірку дотримання вже виконаних або невиконаних податкових обов'язків. Як слушно зазначають К. Бортняк та Н. Добрянська, запровадження комплаєнс-контролю передбачає спрямування діяльності податкових органів на забезпечення ранньої правової визначеності платника, а не лише на застосування наслідків установленого порушення [4, с. 329]. Такий підхід узгоджується з нормативним визначенням комплаєнсу у ПК України, оскільки законодавець прямо пов'язує його з підвищенням рівня добровільного виконання податкових обов'язків та зменшенням імовірності податкового ризику.

Як вбачається з аналізу сучасного стану правового регулювання організації превентивного податкового контролю, підвищення його ефективності потребує насамперед подальшого нормативного та організаційного розвитку системи управління податковими ризиками, зокрема забезпечення належної взаємодії між структурними

підрозділами Державної податкової служби, уніфікації підходів до ідентифікації та оцінювання ризиків, систематичного оновлення інформаційної бази їх визначення та чіткого розмежування заходів реагування залежно від встановленого рівня ризику.

Таким чином, організацію превентивного податкового контролю можна визначити як нормативно врегульовану діяльність контролюючих органів щодо системного отримання та аналізу податкової інформації, виявлення й оцінювання податкових ризиків, визначення відповідно до їх рівня способів контрольного та іншого передбаченого законодавством реагування і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення добровільного та належного виконання платниками податкових обов'язків. Її основними особливостями є державно-владний характер, здійснення виключно уповноваженими контролюючими органами, нормативна визначеність, інформаційно-аналітична основа, ризик-орієнтованість, превентивна спрямованість та поєднання контрольних заходів із заходами, спрямованими на добровільне виконання податкового обов'язку. Відтак превентивність доцільно розглядати не як окремий спосіб податкового контролю, а як спрямованість організації всієї системи контрольної діяльності, за якої перевірка та застосування передбачених законом заходів впливу мають здійснюватися з урахуванням попередньо отриманої інформації про поведінку платника та рівень пов'язаного з нею податкового ризику.

Література

10. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата доступу: 17.08.2026).

11. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства: Закон України від 18.06.2024 № 3813-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3813-20#n16> (дата доступу: 17.08.2026).

12. Білоус-Осінь Т. І. Податковий контроль як різновид публічного контролю. *Juris Europensis Scientia : науковий журнал*. 2023. № 3. |С. 40-43. URL: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2023.9> ; <https://hdl.handle.net/11300/29096> (дата доступу: 17.08.2026).

13. Бортняк К., Добрянська Н. Правове регулювання комплаєнс-контролю як новітньої форми взаємодії податкових органів з платниками. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2026. Вип. № 01. Ч. 3. С. 325-329. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.49> (дата доступу: 17.08.2026).